

VOORWOORD

Johann Wilhelm Hertel, geboren 9 oktober 1727 te Eisenach en overleden op 14 juni 1789 te Schwerin, was telg uit een geslacht van musici. Zijn vader, Johann Christian (1697 – 1754), was gambaspeler en violist aan de hoven te achtereenvolgens Eisenach en, vanaf 1742, Neustrelitz. Vanaf 1733 fungeerde J. Christian bovendien als concertmeester.

Johann Wilhelm Hertel genoot in Eisenach klavier-onderwijs bij Johann Heinrich Heil (1706 - 1764) die, volgens Hertel's autobiografie, op zijn beurt leerling van J.S. Bach geweest zou zijn. Vioolonderricht genoot Hertel bij achtereenvolgens Carl Hoeckh (1707 – 1773) en Franz Benda (1709 – 1786), terwijl hij in de compositiekunst is onderwezen door Johann Friedrich Fasch (1688 – 1758). In 1744 werd Hertel violist en clavecinist in de hofkapel te Neustrelitz. In 1754 werd hij hofcomponist en clavecinist te Schwerin. In 1759 – 1760 was hij wegens oorlogsomstandigheden gevlucht naar Stralsund, waar hij als kerkmusicus werkte. In 1761 keerde hij terug naar Schwerin en kwam hij in dienst van Prinses Ulrike Sophie, de jongere zuster van de Hertog Friedrich III van Mecklenburg-Schwerin. De hertog verplaatste in 1767 zijn hof naar Ludwigslust. Hertel bleef echter achter te Schwerin, waar hij vanaf 1770 vele compositieopdrachten kreeg van de hertog.

Van Hertel zijn in totaal 24 Sonates voor clavecimbel bewaard gebleven en wel in vier verzamelingen van elk zes Sonates. Daarnaast bestaan er vier Sonatines die gecomponeerd zijn voor Amalia, één van de zusters van de hertog. Eén van de verzamelingen van 6 Sonates is destijds uitgegeven als opus 1 bij Johann Ulrich Haffner in Nürnberg. Op grond van het uitgavenummer zou het publicatiejaar van die sonates 1756 zijn. Daarnaast verscheen, eveneens in 1756, bij Haffner een Sonate uit een andere serie van zes in een verzamelbundel.

De voorliggende verzameling van zes Sonates verschijnt hier voor het eerst in druk. Het is van de vier verzamelingen verreweg de meest interessante. Deze Sonates onderscheiden zich van de overige zodanig in complexiteit en in dramatiek dat verondersteld mag worden dat het late werken betreft. De Sonates wijken in dramatiek zodanig af van wat Hertel gemiddeld doet, dat men in de verleiding zou kunnen komen de veronderstellen dat ze zijn gecomponeerd in een periode dat het hem niet meezat in het leven. In zijn autobiografie vermeldt hij het jaar 1772 als begin van een reeks 'lofstijdingen' die gedurende de jaren '70 voortduurde. Hij noemt achtereenvolgens het overlijden van zijn moeder (1773) en enkele jaren daarna van zijn in 1770 geboren zontje. Bovendien overleed in 1775 zijn favoriete leerlinge Amalia von Mecklenburg-Schwerin en in 1778 zijn mecenas Ludwig von Mecklenburg-Schwerin, die respectievelijk zus en broer van Hertog Friedrich III waren. Tenslotte liep Hertel's huwelijk stuk met als gevolg een echtscheiding in 1781.

Johann Wilhelm Hertel componeerde, naast clavecimbelsonates en een groot aantal vioolsonates, voornamelijk orkestmuziek. Van zijn hand verschenen talloze symfonieën en soloconcerten, onder andere voor viool, clavecimbel, trompet en hobo. Daarnaast componeerde hij oratoria, passiemuzieken, cantates en liederen.

In de Bibliotheek van het Koninklijk Conservatorium te Brussel (Conservatoire Royal, Bruxelles) bevindt zich onder kastnummer 6066 het manuscript van de voorliggende Sonates. Hoewel gezegd wordt dat het een autograaf betreft, is er reden om daaraan te twijfelen. Er is een aantal composities waarboven genoteerd staat "da me, Hertel" (van mij, Hertel), hetwelk erop duidt dat we in dat geval met een autograaf te maken hebben. Boven deze sonates staat dat niet. Bovendien wijkt het handschrift voldoende af van dat van de stukken met de aanduiding "da me, Hertel" om te veronderstellen dat het een kopie betreft. Hoe dan ook is het de enig bewaard gebleven bron van deze zes Sonates.

Het handschrift is goed leesbaar, met uitzondering van het derde deel van de eerste Sonate. Daarin staan enkele passages met nogal wat doorhalingen en correcties. Ten behoeve van de voorliggende uitgave is geprobeerd de notentekst zo goed mogelijk te reconstrueren met behoud van hetgeen ondubbelzinnig duidelijk leesbaar is. Tijdens het inbinden van het boek is het papier 'gelijk gesneden', met als gevolg dat soms de laagste noten onderaan de pagina's verdwenen zijn. Omdat het daar ongetwijfeld octaafverdubbelingen betrof, was het niet moeilijk om deze aan te vullen. Eventuele correcties zijn middels een voetnoot aangegeven.

Qua dynamiek worden de aanduidingen *f*, *p* en *pp* gebruikt. Dit doet de vraag rijzen in hoeverre deze Sonates bedoeld zijn voor het clavecimbel. De titelpagina vermeldt *Sei Sonate per Cembalo da Giov. Gugl. Hertel*. Het woord *Cembalo* werd in die tijd echter vrij algemeen gebruikt voor toetsinstrument in het algemeen. Naast het clavecimbel werd destijds veelvuldig het clavichord gebruikt en in gestaag toenemende mate ook de fortepiano. Op beide laatstgenoemde instrumenten zijn deze dynamische verschillen uiteraard goed te verwezenlijken.

Op deze plaats wil ik mijn dank uitspreken aan de Bibliothecaris van de Koninklijk Conservatorium te Brussel (Conservatoire Royal, Bruxelles) voor de verleende toestemming tot publicatie.

Sonata I^{ma}

Johann Wilhelm Hertel

(1727 - 1789)

Allegro mà non troppo

The image displays the first 20 measures of the Sonata I^{ma} by Johann Wilhelm Hertel. The score is written for piano in G minor (three flats) and common time. It consists of six systems of two staves each (treble and bass clef). The tempo is marked 'Allegro mà non troppo'. The score includes various musical notations such as triplets, trills (tr), and a dynamic marking of *p* (piano) at measure 8. A large, diagonal watermark reading 'BLADMUZIEKPLUS.NL' is overlaid across the entire page.

99 *f* *)

102 *tr*

106 *p* *pp*

II

Larghetto

3

7 *p* 3

*) Ms.: es-g-c'-es'; corr.: cf. m. 35

Sonata II^{da}

Allegro

The image displays a musical score for the second movement of a sonata, marked 'Allegro'. The score is written for piano and consists of six systems of two staves each (treble and bass clef). The key signature is one sharp (F#) and the time signature is common time (C). The first system (measures 1-2) features a rapid sixteenth-note pattern in the right hand and a simple bass line. The second system (measures 3-4) includes a triplet in the right hand and a dynamic marking of *p* (piano). The third system (measures 5-6) contains trills in the right hand and a dynamic marking of *f* (forte). The fourth system (measures 7-8) continues with sixteenth-note runs in the right hand. The fifth system (measures 9-11) shows a change in the bass line with chords and a dynamic marking of *f*. The sixth system (measures 12-15) concludes with sixteenth-note patterns in the right hand and chords in the left hand.